

КРАЄЗНАВЧИЙ ФОНД ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВОЇ АРХІТЕКТУРНО- БУДІВЕЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМЕНІ В. Г. ЗАБОЛОТНОГО: ФОРМУВАННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ, ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ

*Наталія Хлівненко
м. Київ*

Анотація

У статті розглянуто основні напрями формування, збереження та популяризації краєзнавчих фондів бібліотек у сучасних умовах. На прикладі діяльності Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки імені В. Г. Заболотного висвітлено значення краєзнавчих матеріалів для розвитку науки, культури, освіти й суспільної свідомості.

У сучасному інформаційному суспільстві бібліотеки залишаються важливими осередками знань, культури та історичної пам'яті. Особливу роль у збереженні культурної ідентичності відіграють краєзнавчі фонди, що відображають історію, архітектуру, соціальне, культурне та мистецьке життя окремих регіонів.

Краєзнавчі видання – це унікальна складова бібліотечних фондів, яка відображає історію, культуру, традиції, природу та сучасний розвиток певного регіону. Вони формують інформаційне підґрунтя для науковців, педагогів, студентів, дослідників, краєзнавців і всіх, хто цікавиться історією свого краю. В бібліотечній життєдіяльності краєзнавчі фонди підтримують наукову, редакційно-видавничу, виставкову, просвітницьку роботу, розширюють можливості для створення локальних електронних ресурсів.

Краєзнавчі зібрання мають безцінне значення для збереження історичної пам'яті. Вони виступають документальним свідченням становлення населених пунктів, розвитку архітектури, культури, освіти, промисловості, декоративно-ужиткового мистецтва, побуту. Через такі видання формується регіональна ідентичність, виховується любов до рідного краю, зберігається духовна спадщина народу. Бібліотеки, що мають потужні краєзнавчі фонди, стають справжніми центрами збереження культурної пам'яті. Прикладом є Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека імені В. Г. Заболотного (далі ДНАББ ім. В. Г. Заболотного), де зібрано унікальні документи з історії архітектури, будівництва, містобудування, та історії українських міст, що відображають як історичні традиції, так і сучасний розвиток країни.

На прикладі ДНАББ ім. В. Г. Заболотного розглянемо основні напрями формування, збереження й популяризації краєзнавчого фонду у сучасних умовах.

У ДНАББ ім. В. Г. Заболотного краєзнавчі зібрання представлені у великому розмаїтті: від історико-архітектурних монографій до альбомів, карт і старих періодичних видань. Основу формування фонду складають видання з історії міст і селищ України, архітектури, пам'яткоохоронної діяльності; праці українських архітекторів, краєзнавців, дослідників; малотиражні місцеві видання, власні бібліографічні напрацювання бібліотечних працівників. Значну цінність становлять книги й альбоми, присвячені пам'яткам архітектури, міським ансамблям, історичним будівлям, а також матеріали з урбаністики та реставрації.

Краєзнавчий фонд ДНАББ ім. В. Г. Заболотного охоплює велику кількість джерел різного змісту, форми та призначення. До фонду краєзнавчих документів входять: книги з історії та культури регіону, монографії, збірники документів, нариси про видатних особистостей, історичні довідники про міста й села, архітектурні пам'ятки, музеї та заповідники.

Також для дослідників мають цінність наукові, науково-популярні та публіцистичні видання, дослідження місцевих авторів, публікації краєзнавчих конференцій, статті у місцевій періодиці; довідкові матеріали – енциклопедії, словники, покажчики, бібліографічні огляди, путівники, карти, атласи; місцеві періодичні видання – газети та журнали, зокрема старі підшивки, що мають особливу історико-документальну цінність. Унікальними для вивчення історії рідного краю є видання про видатних людей – біографічні довідники, спогади, каталоги творчих робіт, а також ілюстраційні матеріали – краєзнавчі альбоми, листівки, фотографії, плакати, негативи, карти, плани, а також фотографічні видання, що відтворюють образ міст і сіл у різні історичні періоди.

Важливу роль у поповненні фонду ДНАББ ім. В. Г. Заболотного відіграє партнерство з архівами, музеями, культурними закладами та приватними колекціонерами, що сприяє поповненню фонду краєзнавчих документів та його науковому опрацюванню.

Охорона краєзнавчих документів є стратегічним завданням бібліотек, особливо під час війни. Збереження краєзнавчих документів вимагає комплексного підходу, який поєднує фізичну охорону документів із технологічним захистом інформації.

У ДНАББ ім. В. Г. Заболотного поєднуються традиційні й інноваційні методи збереження документів, застосовуються практики збереження її унікального фонду, серед яких: оптимальні умови зберігання друкованих видань (температурно-вологісний режим, палітурно-реставраційні процеси); оцифрування стародруків, фотоматеріалів, креслень, що дозволяє не лише зберегти зміст документів навіть у разі фізичного зношення, а й зробити їх доступними онлайн; наповнення баз даних, що дає змогу одночасно використовувати та зберігати інформацію; резервне копіювання й архівування цифрових матеріалів для уникнення втрат унаслідок технічних збоїв; створення електронних копій для відкритого доступу користувачів, з одночасним обмеженням фізичного використання оригіналів.

Сьогодні ДНАББ ім. В. Г. Заболотного активно популяризує власний краєзнавчий ресурс, перетворюючи його на потужний інструмент культурної комунікації. Серед основних заходів: організація виставок і тематичних експозицій як інформаційний супровід до заходів і під час проведення ознайомчих екскурсій; створення віртуальних виставок для розміщення на вебсайті; проведення публічних лекцій, презентацій, зустрічей із краєзнавцями та архітекторами, співпраця з музеями, архівами, закладами освіти, культурними та громадськими організаціями тощо.

Окремо варто зазначити важливість промоції краєзнавчих матеріалів на сторінках соціальних мереж Facebook, Instagram, що присвячені маловідомим сторінкам архітектурної історії, зокрема фото, листівки старих будівель, міст, плани забудови, цитати з архівних джерел, публікацій про міста та куточки України тощо.

ДНАББ ім. В. Г. Заболотного активно здійснює культурно-просвітницьку діяльність. У межах наукових і бібліотечних проєктів, зокрема «Заболотнівські читання», бібліотечний клуб «Національні святині», «Культура будівництва в історичних населених пунктах», «Інформаційна культура користувачів» бібліотечними фахівцями завжди готуються краєзнавчі фондові виставки, що висвітлюють історію, культуру, архітектуру, географію і мистецтво міст.

У фонді ДНАББ ім. В. Г. Заболотного зберігається значна кількість краєзнавчих видань, у тому числі старовинних досліджень по містам України. Серед таких видань: альбом акварелей стародавнього Києва «Собрание видов Киева и его окрестностей» (1843) видатного художника-археолога, реставратора Федора Солнцева, альбом малюнків Наполеона Орди, а також альбоми оригінальних малюнків видатного українського митця, художника, графіка, ілюстратора – Амвросія Ждахи (1855–1927). Сьогодні збереження таких альбомів дуже важливе, оскільки багато об'єктів архітектурної та історико-культурної спадщини, на жаль, залишилися тільки в ілюстраціях.

Також не можливо оминати книжковий спадок громадського діяча Фундуклея Івана Івановича (1804–1880). Він видав ряд книг, присвячених історії, археології та статистиці Києва і Київської губернії. Серед іншого «Обозрение Киева и Киевской губернии по отношению к древностям» (1847) – опис пам'яток Києва станом на середину XIX століття. Наступне видання, яке варто уваги – це книга «Старая Одесса. Исторические очерки и воспоминания» (1913) – збірка з історії Одеси та цікаві поетичні портрети її знаменитих мешканців, Олександра Дерібаса – краєзнавця, історика, бібліографа, внучатого племінника знаменитого засновника Одеси.

Також книжковими пам'ятками є безліч цікавих досліджень по містам України: Л. Похилевич «Сказание о населенных местностях Киевской губернии» (1864), В. Гульдмана «Памятники старины в Подолии: материалы для составления археологической карты

Подольской губернии» (1901), Д. Багалея, Д. Міллер «История города Харькова за 205 лет его существования» в двух томах (1905, 1912), «Волинь» (1888), «Вишгород та його святиня» (1890), Лукомский «О древне-руском зодчестве Чернигова» (1912), Верещагин «Старий Львів» (1915) – це найстаріші в фонді бібліотеки історичні монографії та путівники містами України.

Варто згадати й альбом «Из украинской старины» (1900), який є класикою українознавства, містить 20 історичних нарисів авторства українського історика, етнографа, археолога, дослідника українського козацтва – Дмитра Яворницького. Великою популярністю також серед читачів користуються – дисертації, які писалися під час діяльності Академії архітектури УРСР, довідкові видання та енциклопедії, серед яких дисертація Косаревського І. А. «Уманский заповедник Софиевка» (1949) – про дослідження історії, ландшафту та архітектури Уманського парку в Черкаській області.

Варта уваги й давня праця відомого чеського літографа і графіка Карла Ауера (1818 – 1859) *Galicyja w obrazach* = Галичина в малюнках. Основою літографічних робіт автора книги стали натурні замальовки, які були створені під час його знайомства з Галичиною та видані у Львові 1840 році. Майстер відтворив природні та архітектурні мотиви видів околиць і найвидатніших пам'яток Галичини.

У фонді рідкісної книги та краєзнавства ДНАББ імені В. Г. Заболотного поруч із стародруками та рідкісними виданнями зберігаються унікальні мініатюрні ілюстрації – поштові картки або листівки з видами визначних пам'яток архітектури кінця XIX – початку XX століть. Ця ілюстраційна ретро-колекція становить окремий розділ аркушевих матеріалів, що нараховує близько 8 тис. одиниць. Бібліотечне зібрання вражає своїм тематичним і видовим розмаїттям. Умовно його можна поділити на такі основні розділи: види міст і місцевостей України; види міст Європи; зображення споруд, пам'ятників, храмів і вулиць давнього Києва; зображення творів декоративно-ужиткового мистецтва, малярства, ткацтва, писанкарства; живопис, скульптура; роботи італійських митців; портрети видатних особистостей України та світу тощо.

Гордістю рідкісного фонду ДНАББ ім. В. Г. Заболотного є найдавніші ілюстративно-картографічні джерела, що дають нам уявлення про історію розвитку міста: плани Києва та його околиць 1695 й 1865 років, а також унікальні альбоми ілюстрацій по Києву та архітектурним пам'яткам України. У фондах зберігаються старовинні журнали «Зодчий», «Киевская старина», «Нива» – справжні літописи культурної та архітектурної історії України.

Всі ці та безліч інших архітектурних, історичних, краєзнавчих, мистецтвознавчих, літературних перлин унікального фонду ДНАББ ім. В. Г. Заболотного зберігаються на книжкових полицях, очікуючи свого допитливого користувача.

Ще однією важливою ланкою у промоції краєзнавчого фонду ДНАББ ім. В. Г. Заболотного став соціально-бібліотечний проєкт «Історія малих міст України», ініційований бібліотечними фахівцями в 2008 році. Цей проєкт був одним із значних напрямків діяльності бібліотечного клубу «Національні святині». Під час підготовки до засідань бібліотечного клубу на матеріалах бібліотечного фонду проводилися дослідження історико-архітектурних, природно-географічних особливостей малих міст України, особистостей (архітекторів, художників, скульпторів, археологів, діячів культури, краєзнавців та ін.), життя або діяльність яких пов'язані з досліджуваними малими містами. Протягом 2008–2015 років було проведено 25 засідань бібліотечного клубу, присвячених малим України, їх самотності і унікальності. У результаті реалізації проєкту видано серію бібліографічних покажчиків «Малі міста України», матеріали яких базуються на джерельній базі ДНАББ ім. В. Г. Заболотного. У виданнях вміщено бібліографічну інформацію про всі малі міста України, а також коротку історичну довідку про місто.

У 2023 році бібліотечний ресурс був використаний у проєкті «Крихка спадщина». За результатом досліджень документів фонду ДНАББ ім. В. Г. Заболотного стало створення альбому-каталогу визначних пам'яток модернізму Українського Півдня та Сходу, окупованих і тимчасово окупованих територій України.

На сьогодні ДНАББ ім. В. Г. Заболотного перебуває в активній виставковій співпраці, мистецько-просвітницькій колаборації з різними відомими мистецькими організаціями, музеями, заповідниками тощо. Ілюстративні матеріали широко використовуються в популярних виданнях, зокрема: унікальна енциклопедія українського козацтва «Україна. Козацька держава» Володимир Недяка, фотокалендар «Святий Київ наш великий...», що містить ілюстрації, присвячені красі та історії Києва

Краєзнавчі документи – своєрідна «хроніка» життя регіону, що зберігає культурну спадщину, історичну пам'ять і духовну ідентичність народу. Це жива пам'ять про історію міст і сіл, про їхні архітектурні пам'ятки, традиції та людей, які творили обличчя того чи іншого краю. Їхнє збереження й популяризація є важливою місією бібліотеки, яка виступає хранителями пам'яті та джерелом натхнення для майбутніх поколінь. Саме через краєзнавчий фонд формує місток між минулим і сьогоденням, а бібліотека стає центром, де оживає історія рідної землі.

Краєзнавча література дозволяє дослідникам і студентам не лише глибше вивчати історію міст, а й простежувати динаміку їх розвитку – від стародавніх поселень до сучасних урбаністичних комплексів. Важливим є й поповнення фонду новими виданнями, що висвітлюють історичні факти, старі та нові назви вулиць і площ, зміни в архітектурному середовищі. Такі матеріали стають ключем до усвідомлення багатой і цікавої історії рідного краю.

Збереження і розвиток краєзнавчих фондів – це стратегічне завдання бібліотек, яке набуває особливого значення під час повномасштабної війни та важливості усвідомлення національної, історичної та архітектурної спадщини. Адже кожне видання, кожна книга про місто чи село – це цінне свідчення часу, документ культурної та історичної пам'яті.